

České kořeny bulharské matematiky

Teodor Monin (1858–1893)

In: Martina Bečvářová (author): České kořeny bulharské matematiky. (Czech). Praha: Matfyzpress, 2009. pp. 29–40.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/400947>

Terms of use:

© Bečvářová, Martina

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

TEODOR MONIN

(1858 – 1893)

Z českých vzdělavců, kteří odešli v osmdesátých letech 19. století do Bulharska, byl Teodor Monin patrně nejtalentovanějším matematikem. Zapo-
jil se do rozvoje bulharského středního a vysokého školství, během svého
krátkého života nejprve působil jako středoškolský učitel a později krátce i jako
vysokoškolský profesor deskriptivní geometrie a matematiky.

Rodina

Teodor Monin¹ se narodil dne 1. února 1858 v Kolíně v domě č. 1
(tzv. Pražská brána) jako nemanželský syn Františky Moninové (1840–1893).²
Vyrůstal jako jedináček, jeho matka se neprovdala.³

Středoškolské studium

V letech 1868 až 1874 Teodor Monin studoval na reálce v Kutné Hoře.⁴ Od
prvního ročníku patřil mezi nejlepší studenty, měl hluboký zájem o matematiku
a rýsování. Ve školním roce 1869/1870 získal jako student druhého ročníku
3. cenu ve výši 10,50 zlatých z *Nadání P. Josefa Herzana*, které bylo určeno pro
tři v kreslení vynikající žáky školy, v následujícím školním roce obdržel 2. cenu
ve výši 15,75 zlatých.⁵ Když bylo roku 1873 rozhodnuto o přeměně kutnohorské
reálky v úplnou sedmitřídní školu, byl Teodor Monin zařazen místo do šestého
ročníku rovnou do sedmého, maturitního ročníku. Ve školním roce 1873/1874
dostal 2. cenu ve výši 18,90 zlatých z *Nadání P. Josefa Herzana*. Dne 4. srpna
1874 složil s vyznamenáním maturitní zkoušku, která ho opravňovala ke studiu

¹ V některých materiálech je psáno i Theodor Monin nebo Todor Monin.

² Viz matrika narozených římskokatolického farního úřadu Kolín č. 19, str. 141, Státní
oblastní archiv Praha. V matrice je uvedeno, že otcem Teodorovy matky Františky je zemřelý
Jan Monin, c. k. finanční inspektor v Kolíně narozený v Hořicích, a matkou je Jonašová
(křestní jméno matky není uvedeno). Kmotry Teodora Monina byli Josef Martínek, hostinský,
Marie Mareda, manželka Josefa Maredi (sic!), a Rozarija, manželka Jana Janische.

³ Více viz matrika zemřelých římskokatolického farního úřadu Kolín č. 77, str. 192, Státní
oblastní archiv Praha. V matrice je uvedeno, že dne 8. června 1893 zemřela na zánět plic
ve věku 53 let svobodná Františka Moninová, narozená v Hořicích. V matrice narozených
římskokatolického farního úřadu Kolín v letech 1855 až 1865 není uveden žádný jiný nositel
jména Monin. V matrice oddaných římskokatolického farního úřadu Kolín v letech 1855 až
1893 není uveden žádný sňatek Františky Moninové.

⁴ O historii školy viz A. Strnad: *Padesáte roků vyšších reálných škol v Kutné Hoře. 1858–1908.*, Kutná Hora, 1908

⁵ Cena byla do roku 1872/1873 vyplácena jen studentům nižší reálky, tj. studentům
2. a 3. ročníku. Od roku 1873/1874 byla vyplácena i studentům vyšší reálky. Více viz
A. Strnad: *Padesáte roků vyšších reálných škol v Kutné Hoře. 1858–1908*, Kutná Hora,
1908, str. 90–91.

na technice.⁶ Poznamenejme, že podrobnější informace o studiu Teodora Monina není možno získat, neboť výroční zprávy vydávala kutnohorská reálka až od roku 1879.

Teodor Monin jako středoškolský student rád sportoval. Účastnil se nejrůznějších studentských zábav (sáňkování, bruslení, koupání apod.). Jeho přítel a spolužák Robert Hartmann ve svých nepublikovaných pamětech s názvem *Špáhovka* o zimních radovánkách roku 1874 napsal:

Rozšířeným sportem tehdy již bylo „bruslení“. Významu toho ještě málo se užívalo, říkalo se na „železkách jezdit“ anebo „klouzati“. Dostalo se nám bruslí tehdá obvyklých, ze dřeva se žlábkovaným ráfem přivazovanými na nohy řemínky. Ale i tehdy možno bylo opatřit si brusle celé kovové, pod jménem „bruslí“.

Zprvu jsem jezdíval na jedné brusli – nemohl jsem s přátelství odříci prosbu svého kamaráda a spolužáka na obecné škole, Theodora Monína, který se zaučoval na druhé mé brusli. (pozn. Th. Monín byl sirotek. Výborně studoval reálku v K. Hoře a techniku v Praze. Zemřel v letech devadesátých minulého století jako profesor matematiky na vysoké škole v Bulharsku. Sešli jsme se spolu až roku 1880/1 jako zkouš. kand. na real. v Praze.)⁷

Vysokoškolské studium

V roce 1874 se Teodor Monin rozhodl pro studium oboru *staviteľství inženýrské* na české technice v Praze.⁸ Studoval zde v letech 1874 až 1879. Jeho hlavní zájem se soustředil na matematiku, fyziku a deskriptivní geometrii (profesoři G. Blažek, Ed. Weyr, A. Pánek, J. Šolín, K. V. Zenger, F. Tilšer), odborné inženýrské přednášky si téměř nezapísal, přednášky matematické si zapisoval i dvakrát a dvakrát velmi úspěšně skládal zkoušky.⁹ Ze zapsaných

⁶ Maturitní komise se skládala z předsedy Josefa Webra, c. k. zemského školního inspektora, a členů komise (J. Zach, ředitel školy a profesor deskriptivy; A. Zuvač, třídní učitel, učitel češtiny a přírodopisu; A. Nosek, učitel zeměpisu, dějepisu a němčiny; K. Sýkora, učitel chemie; E. Leminger, učitel matematiky a fyziky; J. Mrkvička, učitel kreslení; páter Fr. Chlupáč, učitel náboženství). Teodor Monin má na maturitním vysvědčení následující klasifikaci: náboženství – chvalitebně (podle ročního vysvědčení, zkoušku z tohoto předmětu neskládal), český jazyk – dobře, německý jazyk – dobře, dějepis a zeměpis – chvalitebně, matematika – chvalitebně, fyzika – výborně, chemie – chvalitebně (podle ročního vysvědčení, zkoušku z tohoto předmětu neskládal), přírodopis – chvalitebně (podle ročního vysvědčení, zkoušku z tohoto předmětu neskládal), popisné měřictví – výborně, kreslení – výborně, analytická chemie (nepovinný předmět) – chvalitebně. Poznamenejme, že roku 1874 bylo v maturitní třídě 33 žáků, z nichž 24 bylo připuštěno k maturitě a pouze 4 složili maturitní zkoušku s vyznamenáním. Více viz *Protokol o maturitní zkoušce Theodora Monína*, in *Hlavní protokol 1872, 1873, 1874*, fond Gymnázium Kutná Hora, Státní okresní archiv v Kutné Hoře, a A. Strnad: *Padesáte roků vyšších reálných škol v Kutné Hoře. 1858–1908*, Kutná Hora, 1908

⁷ Rukopis profesora R. Hartmanna nazvaný *Špáhovka. Vzpomínky na dobu mého dětství sepsal ...* je uložen v rodinném archivu u Jitky Brabcové, neteře profesora R. Hartmanna.

⁸ Více viz [Vf], II. díl, 1909, str. XIII.

⁹ Více viz katalogy posluchačů české techniky v Praze, Archiv ČVUT, Praha. Teodor Monin měl ve školním roce 1874/1875 zapsány tyto předměty: matematika 1. ročník – 6/1

předmětů je patrné, že se Teodor Monin nechtěl stát stavebním inženýrem, ale že se cílevědomě připravoval na dráhu profesora matematiky a deskriptivní geometrie (na reálce). Podle poznámek uvedených v katalogu posluchačů byl jako nemajetný student po dobu čtyř let osvobozen od placení školného, od druhého ročníku navíc dostával stipendium tzv. *Ferdinandovské nadace*, které činilo 120 zlatých ročně, v posledním, pátém roce však již musel za studium platit. V katalogu posluchačů nalezneme také zajímavou poznámku, že Moninovým poručíkem po celou dobu jeho vysokoškolského studia byl Jiří Zach, ředitel vyšší reálky v Kutné Hoře.

Pedagogická kariéra – výpomocný učitel

Po ukončení vysokoškolského studia se Teodor Monin stal středoškolským učitelem. Ve školním roce 1879/1880 působil jako výpomocný učitel kreslení a krasopisu na českém reálném a vyšším gymnáziu v Praze I. Učil pouze v první a druhé třídě nižšího gymnázia; týdně měl jen 9 hodin.¹⁰ Na konci školního roku gymnázium na vlastní žádost opustil.¹¹

Habilitace, zkouška učitelské způsobilosti – tajemná místa

V životopisných článcích [HT] a [Pe] věnovaných Teodoru Moninovi se uvádí, že se roku 1879 úspěšně habilitoval z deskriptivní geometrie na české technice v Praze. Archivní prameny Českého vysokého učení technického ani sekundární literatura [JHL] a [Vf] však tuto informaci nepotvrzují. Není také příliš pravděpodobné, že by se absolvent techniky, který studia ukončil roku 1879, nestudoval matematiku na univerzitě a neměl doktorát ani odborné matematické práce, mohl ve druhé polovině 19. století na vysoké škole v českých zemích habilitovat. Je také možné, že v bulharských archivních materiálech

a 6/1 (výtečná zkouška), fyzika – 7/2 a 7/2 (výsledek zkoušky není uveden), deskriptivní geometrie – 5/10 a 5/10 (výtečná zkouška); ve školním roce 1875/1876 měl zapsány tyto předměty: matematika 2. ročník – 6/1 a 6/1 (výtečná zkouška), geodesie 1. běh – 6/8 a 6/8 (výtečná zkouška), stereotomie – 2/4 a 2/4 (výsledek zkoušky není uveden); ve školním roce 1876/1877 měl zapsány tyto předměty: matematika 1. ročník – 6/1 a 6/1 (výsledek zkoušky není uveden), deskriptivní geometrie – 5/10 a 5/10 (výtečná zkouška), fyzika – 7/2 a 7/2 (výtečná zkouška), mineralogie 6/3 a 0/0 (výtečná zkouška), geologie a paleontologie – 0/0 a 6/0 (výtečná zkouška), sférická astronomie – 1/0 a 1/0 (výtečná zkouška, jednalo se o volitelný předmět), pravděpodobnost a metoda nejmenších čtverců – 2/0 a 2/0 (výsledek zkoušky není uveden, jednalo se o volitelný předmět), perspektiva – 0/0 a 2/0 (výtečná zkouška, jednalo se o volitelný předmět); ve školním roce 1877/1878 měl zapsány tyto předměty: matematika 2. ročník – 6/1 a 6/1 (výtečná zkouška), analytická mechanika – 3/0 a 3/0 (výsledek zkoušky není uveden), stereotomie – 2/2 a 2/2 (výtečná zkouška), geometrie polohy – 2/0 a 2/0 (výtečná zkouška), grafická statika – 2/2 a 2/2 (výtečná zkouška); ve školním roce 1878/1879 měl zapsány tyto předměty: analytická mechanika 2/0 a 2/0, geometrie polohy – 3/0 a 3/0, geodesie 2. ročník – 6/6 a 6/6 (výsledky zkoušek nejsou uvedeny). Více o náplni předmětů viz *Přehled přednášek na Českém polytechnickém ústavu království Českého v Praze pro školní rok 1874–75, 1875–76, 1876–77, 1877–78, 1878–79.*

¹⁰ Více viz *Čtvrtá zpráva cis. král. prvního českého reálného a vyššího gymnasia v Praze za školní rok 1880*, str. 15.

¹¹ Viz *Pátá zpráva cis. král. prvního českého reálného a vyššího gymnasia v Praze za školní rok 1881*, str. 24.

došlo k chybnému překladu informací vztahujících se k Moninově studiu a kariéře v Čechách.

Ve stejných zdrojích se píše, že Teodor Monin roku 1880 složil zkoušku učitelské způsobilosti, která ho opravňovala k výuce matematiky a deskriptivní geometrie na reálkách s českým vyučovacím jazykem.¹² Ani tuto informaci se nepodařilo archivním badáním potvrdit, ač je daleko pravděpodobnější než informace o habilitaci. Poznamenejme, že složení zkoušky učitelské způsobilosti bylo ve druhé polovině 19. století nutnou podmínkou k získání místa řádného středoškolského profesora.¹³

Odchod do Bulharska

V roce 1881 začal Teodor Monin učit ve Východní Rumelii.¹⁴ Byl jedním z prvních českých středoškolských profesorů, kteří reagovali na výzvu „jihobulharského“ ministerstva osvěty a rozhodli se pod vlivem panslovanské myšlenky pomoci nově se utvářející kultuře na Balkáně. Jako místo svého působení si vybral Sliven,¹⁵ ve kterém mělo školství jistou tradici a relativně dobré podmínky pro další rozvoj.

Reálná škola ve Slivenu

Ve dvacátých letech 19. století začalo ve Slivenu nižší vzdělávání v bulharštině, které se rozvíjelo v následujícím období především zásluhou místních patriotů (např. I. Seliminski, D. Inzov, L. Mladenov). Od sedmdesátých let 19. století postupně narůstalo úsilí zřídit samostatné gymnázium, které by poskytovalo úplné středoškolské vzdělání v bulharštině a připravovalo žáky ke studiu na vysokých školách v zahraničí. Snahu založit novou školu překazily události spojené s bojem o nezávislost oblasti na turecké vládě. Teprve od školního roku 1878/1879 byla zahájena výuka v provizorní střední škole řízené A. Kozarovem (1856–1933). Poznamenejme, že slivenská škola byla druhou střední školou v Bulharsku po Aprilovově škole v Gabrově. Vyučovalo se v ní náboženství, bulharštině, francouzštině, aritmetice, rýsování, kreslení, krasopisu, historii, zeměpisu, přírodním vědám, fyzice, zpěvu, účetnictví, gymnastice a vojenským pořadovým cvičením, na které osobně dohlížel generál M. D. Skobelev (1843–1882).¹⁶ Žáci dostali na začátku školního roku školní

¹² O zkouškách učitelské způsobilosti viz [Be1], str. 185–188.

¹³ Většina protokolů o zkoušce učitelské způsobilosti z 80. let 19. století se nedochovala.

¹⁴ Ve druhé polovině 19. století na Balkánu doznávaly války s Tureckem. Teprve roku 1878 na základě výsledků Berlínského kongresu získalo Rumunsko, Černá Hora a Srbsko nezávislost, v severozápadní části dnešního Bulharska vzniklo nezávislé Bulharské knížectví, ale jihovýchodní část Bulharska, tzv. Východní Rumelie, zůstala pod tureckou správou a obdržela pouze statut zvláštní autonomní oblasti. Roku 1885 se obě bulharské země spojily, ale nezávislost a mezinárodní uznání získalo Bulharsko až roku 1908.

¹⁵ Město nacházející se pod severními svahy Staré planiny asi 70 km od Staré Zagory. Ve druhé polovině 19. století bylo centrem textilního průmyslu, proslulo tkaním koberců, zpracováním kůže a výrobou zbraní. Bylo kulturním střediskem Hornothrácké oblasti a místem několika protitureckých povstání.

¹⁶ Ruský generál, v letech 1877 až 1878 účastník protitureckých bojů na Balkáně, výrazný zastánce panslovanské myšlenky.

uniformy a pušky. Na jaře roku 1879 se konaly první veřejné zkoušky znalostí studentů, kterým předsedal generál A. D. Stolypin (1822–1899), guvernér Východní Rumelie.¹⁷ Výkon studentů přesvědčil vojáky i představitele města, že má smysl financovat vzdělávání. A proto byla na podzim roku 1879 zahájena výstavba kamenné školní budovy, která byla dokončena roku 1881 a stala se jednou z mála dobrých staveb ve Slivenu (dochovala se do současnosti).¹⁸ Hlavní zásluhu na rozvoji školy měli především její ředitelé. G. Mirkovič (1827–1905) ji vedl v letech 1879 až 1881, Vasil Atanasov Ivanov (1857–1942) ji spravoval v letech 1881 až 1885, G. Tabakov (1859–1933) na ni dozíral v letech 1885 až 1886 a konečně G. Kožucharov (1856–1911) na ní působil od roku 1886 do roku 1894. Již od roku 1883 byly v každém ročníku otevírány dvě paralelky, jedna poskytovala klasické gymnaziální vzdělání, druhá umožňovala získat vzdělání odpovídající reálce. Do Slivenu se začalo sjíždět mnoho mladých lidí z celého jižního Bulharska a Východní Rumelie, kteří prahli po vzdělání. Nedostatek kvalifikovaných učitelů byl v prvních letech vyřešen pozváním specialistů z celé Evropy. Mnoho učitelů přišlo z Itálie, Francie, Řecka, Ruska a především z Čech. Během osmdesátých a devadesátých let 19. století se škola zařadila mezi nejlepší ústavy v Bulharsku.¹⁹

Na počátku 80. let 19. století působila ve Slivenu celá plejáda kvalitních českých učitelů (např. I. Kadlec (?–1885), H. Škorpil (1858–1923), K. Škorpil (1854–1944), A. V. Šourek (1857–1926), V. Šak (1860–1941), J. A. Voráček (1857–1900)), kterým se podařilo položit základy bulharského středoškolského vzdělávání; opírali se přitom o zkušenosti a tradici českého školství a předávali tak jeho vysokou kvalitu a úroveň Bulharsku. Většina z nich přišla na základě pozvání starozagorského rodáka Vasila Atanasova Ivanova, který studoval v sedmdesátých letech 19. století na českých středních školách v Táboře a Hradci Králové, v letech 1880 až 1881 pak na technice v Praze a s většinou pozvaných učitelů se osobně znal. Právě jeho zásluhou byly založeny speciální učebny pro výuku matematiky, fyziky, chemie, přírodních věd a hudby (tak, jak je znal z Čech), podařilo se zřídit první školní sbírky (modely těles, fyzikální přístroje, sbírka vycpaných zvířat), malou školní botanickou zahradu, profesorskou i žakovskou knihovnu, byla zahájena pravidelná setkávání rodičů a učitelů apod.²⁰ V této době se v Bulharsku začalo intenzivně pracovat na překladech středoškolských učebnic z cizích jazyků a právě slivenská škola se největší měrou zasloužila o vznik prvních bulharských učebnic.

Pedagogická kariéra – středoškolský profesor v Bulharsku

Od školního roku 1881/1882 až do školního roku 1885/1886 Teodor Monin působil na oblastním reálném gymnáziu ve Slivenu. Učil takřka ve všech

¹⁷ Ruský generál dělostřelectva, účastník válek v Uhersku (1848) a na Balkáně (1877 až 1878), od roku 1892 správce dvorských úřadů v Moskvě.

¹⁸ Škola byla postavena díky štědrým darům generála A. D. Stolypina a příspěvkům bohatších slivenských občanů.

¹⁹ O historii školy viz např. [Ju].

²⁰ Více viz *По стъпките на чешките учители в България – По stopách českých učitelů v Bulharsku*, Sliven, 2006, 68 stran.

třídách kreslení, geometrii, rýsování, deskriptivní geometrii a krasopis; týdně míval 21 hodin, pravidelně býval též třídním učitelem.²¹ Jeho zásluhou byla v průběhu prvních let zřízena školní sbírka modelů pro rýsování a kreslení. Pod jeho vedením žáci vyráběli jednodušší modely, složitější objednávali ze zahraničí, především z Čech. Každoročně podle předpisů předstupoval se svými žáky před přísné výroční postupové zkoušky ze všech předmětů, které se konaly před celým profesorským sborem, všemi spolužáky a rodiči. Pro tyto zkoušky sestavoval zvláštní zkouškové příklady, které bývaly zveřejňovány ve výročních zprávách. Poznamenejme, že žáci byli hodnoceni desetistupňovou známkovou stupnicí, propadnutí z několika předmětů nebylo žádnou zvláštností. První absolventi slivenského reálného gymnázia odcházeli studovat do zahraničí.

Teodor Monin byl podle vzpomínek kolegů i studentů velmi talentovaný, oblíbený, ale přísný pedagog. Učitel, kolega a přítel Vladislav Šak o něm v roce 1934 u příležitosti oslav 55. výročí vzniku slivenské školy napsal:

*Тодор Монин, извънредно начетен човек, който всеки ден през свободното си време правеше нови изобретения по синтетична геометрия.*²²

V. Šak věnoval T. Moninovi ve sbírce *Pod Vitoši* jednu báseň, která ukazuje jejich hlubší přátelství.

Na Šipce.

(Památce Theodora Monína.)

*Dva pozdní jezdcí přijeli jsme k cíli.
Na levo modral se les monastýru
a na Máloši, jenž čněl do vesmíru,
už sladce dřímal měsíce svit bílý.*

*Sulejman paša – pardal, v němž vztek
šlíl –
tu nizam štvával k valům bohatýrů,
jež cedivši krev pro vlast, cara, víru,
čelili hněvu nadpočetné síly.*

²¹ Viz *Първия годишен отчет на областната реална гимназия в Сливен. За учебната година 1881–82*, Сливен [První výroční zpráva oblastního reálného gymnázia ve Slivenu. Za školní rok 1881–82, Sliven], 1882, str. 16; *Втория годишен отчет на областната реална гимназия в Сливен. За учебната година 1882–83* [Druhá výroční zpráva oblastního reálného gymnázia ve Slivenu. Za školní rok 1882–83, Sliven], Сливен, 1883, str. 17; *Третия годишен отчет на областната реална гимназия в Сливен. За учебната година 1883–84*, Сливен [Třetí výroční zpráva oblastního reálného gymnázia ve Slivenu. Za školní rok 1883–84, Sliven], 1884, str. 22, 25, 32, 34, 37, 39; *Четвъртия годишен отчет на областната реална гимназия в Сливен. За учебната година 1884–85*, Сливен [Čtvrtá výroční zpráva oblastního reálného gymnázia ve Slivenu. Za školní rok 1884–85, Sliven], 1885, tabulka; též [Ju], str. 59.

²² Teodor Monin, mimořádně vzdělaný člověk, který každý den ve svém volném čase konal nové výzkumy v syntetické geometrii. Viz В. Шак: *Във подножието на Бармух* [V. Šak: V úpatí Barmuku], in [Ju], str. 97.

U hrobů jich jsme stáli . . .

Dole, v pláni,
v růžových sadech, cikád cvrlikání
v té tiché noci znělo žalostivě.
A měsíce svit chvěl se tetelivě
po náspech mohyl . . .

„Pojďme, smutno je tu,“
děl přítel můj a vzdech mu svanul s retu.²³

Teodor Monin velmi rád chodil do četných slivenských řemeslných dílen, obchodů a stánek, na zdejší proslavená tržiště a do nejrůznějších výroben. Všiml si starých náradí a nástrojů, pomůcek, stolů, pultů, ponků, zařízení dílen atd. a hledal inspiraci pro nejrůznější úlohy na výuku praktického črtání a kreslení i výuku geometrie. Vymýšlel jednoduché, složité a užitečné úlohy, kterými se snažil motivovat žáky ke studiu geometrie. Jeho učební metoda byla oceněna Jeho Výsostí A. Battenbergem,²⁴ který dne 5. května 1886 navštívil slivenskou střední školu a vyjádřil velký obdiv úrovní výuky, speciálně pak matematickým dovednostem a znalostem studentů.²⁵

Asistentem na technice v Praze

Na podzim roku 1886 se Teodor Monin vrátil do Prahy, neboť na dva školní roky získal místo druhého asistenta deskriptivní geometrie na České technice.²⁶ Jeho žádost o asistentské místo ani rozhodnutí profesorského sboru o přidělení tohoto místa se v archivu Českého vysokého učení technického nedochovaly.²⁷ Dne 18. listopadu 1886 byl Teodor Monin c. k. českým místodržitelstvím v Praze dekretem č. 21 987 jmenován řádným asistentem a byl mu vyměřen plat 700 zlatých.²⁸ V květnu roku 1888 Teodor Monin požádal o prodloužení

²³ Viz strana 100, V. Šak: *Pod Vitoší. Bulharské sonety*, Vydal, úvodem a poznámkami opatřil Alfréd Rudolf, Tábor, 1905, V + 152 stran.

²⁴ Alexander Battenberg (1857–1893) byl německý kníže a synovec manželky ruského cara Alexandra II. (1818–1881), roku 1879 byl zvolen bulharským knížetem, roku 1886 byl přinucen k abdikaci.

²⁵ Více viz [Ju], [PP] a *По стъпките на чешките учители в България – По stopách českých učitelů v Bulharsku*, Sliven, 2006, 68 stran.

²⁶ Ve školním roce 1885/1886 asistentská místa zastávali Emil Ledrer, zkušební kandidát reálního učitelství a c. k. poručík v záloze, pozdější učitel na střední průmyslové škole v Plzni a autor učebnic fyziky pro odborné školy, a Vilém Jung (1857–1908), pozdější profesor matematiky na různých středních školách v Čechách. Viz *Programm cís. král. české vysoké školy technické v Praze na studijní rok 1885–6*, str. 56. Od školního roku 1886/1887 byl prvním asistentem deskriptivní geometrie Jan Sobotka (1862–1931), pozdější profesor deskriptivní geometrie na univerzitě v Praze.

²⁷ Moninovo jméno ve spojení s funkcí asistenta deskriptivní geometrie je poprvé připomínáno až v *Programmu cís. král. české vysoké školy technické v Praze na studijní rok 1887–8*, Praha, 1887, str. 58. Většina zápisů ze zasedání profesorského sboru z let 1886 až 1890 se v archivu ČVUT nedochovala.

²⁸ Viz dopis rektora Josefa Šolína (1841–1912) a profesora stavitelství Viléma Bukowského (1831–1899) ze dne 16. listopadu 1889 adresovaný ministerstvu kultu a osvěty, fond Asistenti na české technice 1888–1890, kartón č. 260, osobní spis Jan Šrůtek, Národní archiv v Praze.

asistentského místa na další dva roky a profesorský sbor na svém zasedání dne 29. května 1888 žádosti vyhověl. Asistentura byla Moninovi prodloužena až do 30. září 1890.²⁹ Na asistentském místě byl potvrzen c. k. českým místodržitelstvím v Praze dekretem č. 14 248 ze dne 17. července 1888. Dne 30. září 1889 se však svého místa vzdal, neboť byl jmenován řádným profesorem matematiky na Vyšší škole v Sofii.³⁰ Jeho nástupcem na technice v Praze se stal Jan Šrůtek, pozdější profesor matematiky na gymnáziu v Křemencově ulici v Praze.³¹

Jako asistent Teodor Monin pomáhal s výukou profesoru deskriptivní geometrie Františku Tilšerovi (1825–1913), vedl praktická cvičení, v případě jeho nemoci, dovolené či služební cesty přebíral jeho přednášky a zkušební povinnosti, opravoval také nejrůznější studentské výkresy a práce, vyráběl modely apod. Přitom asistentské místo nebylo dobře placené, bylo značně nejisté, neboť se propůjčovalo maximálně na dva roky a nemohlo být zastáváno déle než šest let. Neposkytovalo tedy žádnou větší perspektivu. Poznamenejme, že obvykle na asistentských místech působili nadaní posluchači techniky nebo na něm zůstávali absolventi techniky, kteří chtěli pokračovat v pedagogické dráze na vysoké škole a asistenturu spojovali s nadějí na brzkou habilitaci. Tak tomu bylo pravděpodobně i v Moninově případě.

V době svého působení na české technice v Praze Teodor Monin sepsal čtyři menší příspěvky nazvané *Geometrickým místem středů ploch kuželových 2-ho stupně, které procházejí danými šesti body v prostoru, jest plocha stupně 4-ho* [M1], *Harmonické středy 2-ho stupně vzhledem k soustavám trojbodovým* [M2], *Rovinná křivka n-tého st. je určena $p_n = \frac{1}{2}n(n + 3)$ body* [M3], *O konturách průmětů ploch stupně druhého* [M4], *Řešení úlohy 12. v XI. ročníku tohoto časopisu* [M5], jednu rozsáhlejší studii *Příspěvky ku stanovení rovin tečných k plochám mimosměrek* [M6], kterou uveřejnila Královská česká společnost nauk, a monografii *O některých druzích souřadnic projektivických. Příspěvky k teorii křivky kruhové* [M7].

Vznik Vyšší školy v Sofii

Již na počátku 80. let 19. století se v Bulharském knížectví objevila myšlenka otevřít vysokou školu vychovávající středoškolské učitele. Protože neexistovala žádná bulharská vyšší škola, probíhala příprava kandidátů učitelství na univerzitách nebo polytechnikách v cizině, a nebyla tak dobře dostupná všem zájemcům. Navíc bylo v té době založeno mnoho středních škol, pro něž chyběly kvalitní učitelské síly. U zrodu myšlenky zřídit univerzitu stál ministr osvěty

²⁹ Viz Zápis ze zasedání profesorského sboru z 29. května 1888, fond Protokoly ze zasedání profesorského sboru 1887/1888–1890/1891, kartón č. 3, Archiv ČVUT.

³⁰ Viz dopis rektora J. Šolína a profesora V. Bukowského ze dne 16. listopadu 1889 adresovaný ministerstvu kultu a osvěty, fond Asistenti na české technice 1888–1890, kartón č. 260, osobní spis Jan Šrůtek, Národní archiv v Praze.

³¹ Viz jmenovací dekret č. 184 24 c. k. místodržitelství v Praze ze dne 22. února 1890 a zápis ze zasedání profesorského sboru ze dne 11. března 1890, fond Protokoly ze zasedání profesorského sboru 1887/1888–1890/1891, kartón č. 3, Archiv ČVUT.

Bulharského knížectví Konstantin Jireček (1854–1918).³² Dne 25. listopadu 1880 projekt zřízení univerzity, který připravili Ivan Nedev Gjuzelev (1844–1916)³³ a Konstantin Jireček, zařadilo na své zasedání Národní shromáždění.³⁴

Dne 6. října 1882 si K. Jireček do svého deníku poznamenal, že na přípravě otevření univerzity pracoval intenzivně od roku 1880 s Š. P. Genčevem (1843–1905)³⁵ a K. S. Vacovem (1856–1928).³⁶ Podle jejich návrhu měla být v Sofii v budově chlapeckého gymnázia otevřena vysoká škola se třemi fakultami – právníckou se 7 profesory, matematicko-fyzikální se 6 profesory a historicko-filologickou s 5 profesory. Studium mělo být tříleté a na chod univerzity bylo počítáno 300 000 leva ročně. Po několikaletém vyjednávání se v roce 1884 konečně schylovalo k realizaci velkolepého projektu, jak je patrné z řeči, kterou dne 12. září 1884 pronesl na slavnostní večeři na rozloučenou K. Jireček.³⁷ Otevření univerzity však zabránily problémy související se sjednocením Bulharského knížectví a Východní Rumelie v roce 1885.³⁸ V roce 1887 znovu ožila myšlenka otevřít bulharskou univerzitu, o rok později byla realizována její skromná verze. Ministerstvo osvěty povolilo zřízení dvouleté Vyšší pedagogické školy v Sofii (Висш Педагогически Курс в София), která byla založena dne 1. října 1888. Vzhledem k nedostatku pedagogů, prostor i finančních prostředků bylo otevřeno pouze historicko-filologické oddělení. Dne

³² Konstantin Jireček byl český historik a slavista, v 80. letech 19. století výrazně zasáhl do organizace školství v Bulharsku. V roce 1879 byl generálním sekretářem nově založeného bulharského ministerstva osvěty, v letech 1881 až 1882 jeho ministrem, od roku 1882 do roku 1884 byl předsedou stálé ministerské učební rady a ředitelem národní knihovny a muzea v Sofii. Roku 1884 byl jmenován profesorem slovanských jazyků a starožitností na univerzitě v Praze, roku 1893 profesorem téhož předmětu na univerzitě ve Vídni.

³³ Ivan Nedev Gjuzelev po absolvování Aprilovova gymnázia v rodném Gabrovu studoval fyziku a matematiku na univerzitě v Oděse. Od roku 1871 učil fyziku v gabrovské škole a začal vydávat jedny z prvních bulharských učebnic fyziky. Roku 1876 byl po nepovedeném povstání bulharských revolucionářů uvězněn a vyšetřován speciální tureckou komisí. Po osvobození Bulharska byl prvním sekretářem Národního shromáždění Bulharského knížectví, v letech 1880 až 1881 byl ministrem národní osvěty ve vládě premiéra P. S. Karavelova (1843–1903). V následujících letech se podílel na organizaci školství, vědy a kultury. Od roku 1895 se výhradně věnoval odborné fyzikální práci. Více viz [ČR], str. 21–24.

³⁴ Více viz 69. článek projektu nazvaný *Основен закон за училищата в Българското княжество* [Základní zákon o školách v Bulharském knížectví].

³⁵ Škipárnev Petăr Genčev (též Ginčev) byl bulharský teolog, znalec církevní historie a politik, organizátor kulturního a vědeckého života; v letech 1882 až 1884 byl členem řídicího výboru a sekretářem Българското Книжовно Дружество [Bulharská knižní společnost].

³⁶ Kirov Spas Vacov byl bulharský meteorolog, klimatolog, seismolog a člen Българското Книжовно Дружество [Bulharská knižní společnost].

³⁷ Více viz [A] a [Ga].

³⁸ Bulharský tajný ústřední revoluční výbor připravil roku 1885 povstání, jehož cílem bylo spojení Východní Rumelie a Bulharského knížectví. Povstání vypuklo dne 6. září s vědomou podporou knížete Alexandra Battenberga, důstojníků a četnictva; proběhlo celkem hladce. Vzniklá vláda spojeného Bulharska vyhlásila mobilizaci, a proto Turecko vojensky nezakročilo. Po řadě diplomatických jednání bylo připojení potvrzeno, a aby nebyly zpochybněny závěry Berlínského kongresu, byla mezi Bulharskem a Tureckem podepsána dohoda, že turecký sultán jmenuje guvernérem Východní Rumelie bulharského knížete. Turecko jako odměnu získalo oblast Kárdžali, kterou obývalo převážně muslimské obyvatelstvo.

18. prosince byl škole přidělen oficiální název Vyšší škola a bylo stanoveno, že se zaměří především na přípravu budoucích středoškolských učitelů.

V prvním roce existence Vyšší školy v Sofii ministerstvo osvěty souhlasilo s otevřením nového matematicko-fyzikálního oddělení, které mělo zahájit výuku od školního roku 1889/1890. Dne 31. května 1889 rozeslalo dopis na všechny bulharské střední školy s informací o otevření nového oddělení, na němž se měla vyučovat deskriptivní a analytická geometrie, algebra a analýza, fyzika, organická a anorganická chemie. Současně sdělilo, že budou přijímáni studenti s úplným gymnaziálním vzděláním a že vybraným studentům bude poskytnuto roční stipendium 720 leva. Dne 4. srpna 1889 ministerstvo oznámilo, že na zasedání ministerské rady, které se konalo dne 28. července 1889, bylo rozhodnuto, že studium na sofijské Vyšší škole bude zpravidla tříleté, a současně představilo čtveřici profesorů, kteří byli pověřeni výukou s účinností od počátku zimního semestru 1889.³⁹

Dne 1. září 1889 byl prvním řádným profesorem geometrie jmenován Teodor Monin,⁴⁰ přesně o měsíc později byl mimořádným profesorem matematiky jmenován Emanuil Dimitrov Ivanov (1857–1925),⁴¹ řádným profesorem chemie Penčo Nikolov Rajkov (1864–1940)⁴² a řádným profesorem fyziky Nikola Dobrev (1861–1925).⁴³ Matematicko-fyzikální oddělení sídlilo v centru Sofie na Moskevské ulici č. 49, prvních 16 absolventů školu ukončilo roku 1892.⁴⁴

Profesorem na Vyšší škole v Sofii

Od počátku školního roku 1889/1890 začal Teodor Monin budovat novou „katedru“ matematiky a fyziky, na kterou nastoupilo 37 studentů, z nichž 34 úspěšně složilo zkoušky a pokračovalo ve studiu i v letním semestru. T. Monin zahájil výuku deskriptivní, analytické a syntetické geometrie, začal připravovat první vysokoškolské učebnice a podle českého vzoru organizoval vysokoškol-

³⁹ Více viz [A] a [Ga].

⁴⁰ Teodora Monina na místo profesora geometrie sofijské Vyšší školy doporučili František Josef Studnička (1836–1903), první profesor matematiky na pražské univerzitě, který vyučoval česky, a Augustin Pánek (1843–1908), středoškolský profesor a soukromý docent české techniky v Praze, který T. Monina na technice učil.

⁴¹ Emanuil Dimitrov Ivanov vystudoval matematiku a fyziku na polytechnice v Mnichově, krátce působil jako středoškolský učitel matematiky a fyziky na gymnáziu v Lomu, od roku 1885 do roku 1890 byl hlavním inspektorem bulharského ministerstva osvěty. Na Vyšší škole v Sofii (později Sofijská univerzita sv. Klimenta Ochridského) přednášel s krátkými přestávkami vyšší analýzu, diferenciální a integrální počet, diferenciální rovnice, teorii funkcí komplexní proměnné, teorii eliptických integrálů a funkcí, elementární matematiku a metodiku matematiky až do roku 1923. Více o jeho životě a díle viz [A] a [Ga].

⁴² Penčo Nikolov Rajkov roku 1888 získal doktorát chemie na univerzitě v Lipsku, krátce učil na pedagogickém institutu v Kazanlaku a na státním chlapeckém gymnáziu v Sofii, od roku 1889 byl profesorem chemie na univerzitě v Sofii.

⁴³ Nikola Dobrev studoval fyziku nejprve na univerzitě v Jeně, studia dokončil v Ženevě, kde získal doktorát fyzikálních věd.

⁴⁴ O vzniku matematicko-fyzikálního oddělení sofijské univerzity viz Списание за Физико-Математическото Дружество [Časopis pro fyzikálně-matematickou společnost], č. 9 a 10, 1942.

skou přípravu budoucích středoškolských profesorů matematiky a deskriptivní geometrie.

Současně se však začalo zhoršovat jeho zdraví, proto dne 9. listopadu 1891 rezignoval na své místo na Vyšší škole v Sofii a vrátil se do Čech, kde se hodlal léčit. Předpokládal, že se po zotavení vrátí do Sofie. Snad špatné zdraví a rozsáhlé organizační aktivity způsobily, že T. Monin od roku 1890 již nepublikoval žádnou odbornou práci.

Spolupráce s Jednotou českých matematiků

Od roku 1886 byl Teodor Monin členem jednoho z nejstarších českých odborných spolků – *Jednoty českých matematiků*.⁴⁵ Zaplatil jednorázový příspěvek 50 zl. a podle tehdejších stanov se stal dokonce členem zakládajícím.⁴⁶ Aktivit Jednoty se pravděpodobně moc neúčastnil ani v době, kdy byl asistentem na české technice v Praze. Napsal pouze pět menších příspěvků (viz [M1] až [M5]), které byly otištěny ve „spolkovém“ *Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky*. Kromě toho ve výročních zprávách Jednoty nalezneme jen dvě nepatrné zmínky o T. Moninovi. První se vztahuje k nákupu Moninovy monografie *O některých druzích souřadnic projektivických. Příspěvky k teorii křivky kruhové* [M7]:

*Výbor Jednoty neopomenul i jinak podporovati vývoj literatury spadající v obor Jednoty; tak zakoupil pro své členy větší množství spisů Th. Monina: „O některých druzích souřadnic projektivických“ ...*⁴⁷

Druhá poznámka přináší informaci o Moninově smrti a připomíná jeho působení na Vyšší škole v Sofii.⁴⁸

Konec života

Teodor Monin zemřel dne 8. ledna 1893 v domě své matky v Kolíně č. 76. V kolínské matrice zemřelých je uvedena jako příčina smrti *ochrnutí mozku následkem střelné rány do hlavy* a poznámka *poslední dobou zmateně mluvil a ve stavu takovém se střelil do hlavy*.⁴⁹ Ačkoli se Teodor Monin pokusil o sebevraždu, byl dne 10. ledna 1893 řádně se všemi svátostmi pohřben na kolínském městském hřbitově.⁵⁰

⁴⁵ Jednota českých matematiků vznikla roku 1862 jako nevelký spolek univerzitních studentů matematiky a fyziky. O historii Jednoty viz např. [Bel], [Be2], F. Houdek: *Dějepis jednoty českých matematiků*, JČM, Praha, 1872, V. Posejpal: *Dějepis Jednoty Českých Matematiků*, JČM, Praha, 1912.

⁴⁶ Viz *Výroční zpráva Jednoty českých matematiků za správní rok 1888–9*, Praha, 1889, str. 20.

⁴⁷ Viz *Výroční zpráva Jednoty českých matematiků za správní rok 1892–3*, Praha, 1893, str. 5.

⁴⁸ Viz *Výroční zpráva Jednoty českých matematiků za správní rok 1892–3*, Praha, 1893, str. 6.

⁴⁹ Více viz matrika zemřelých římskokatolického farního úřadu Kolín č. 77, str. 181, Státní oblastní archiv Praha.

⁵⁰ Pohřební mši sloužil František Xaver Růžička, děkan kolínské katedrály.

Poznamenejme, že Moninova matka Františka zemřela na zánět plic dne 8. června 1893, tedy pět měsíců po smrti svého syna.⁵¹

LITERATURA:

- [A] *Алманах на Софийския университет „Климент Охридски“: 1888.–1939.* [Almanach Sofijské univerzity Klimenta Ochridského: 1888–1939], Nakladatelství Sofijské univerzity, Sofie, 1988 (reprint monografie z roku 1940); o Moninovi na str. 386–387.
- [Be1] Bečvářová M., *Česká matematická komunita v letech 1848–1918*, edice Dějiny matematiky, svazek č. 34, Ústav aplikované matematiky FD ČVUT, Matfyzpress, Praha, 2008.
- [Be2] Bečvářová M., *Z historie Jednoty (1862–1869)*, edice Dějiny matematiky, svazek č. 13, Prometheus, Praha, 1999.
- [Be3] Bečvářová M., *Kořeny bulharské matematiky*, in 27. mezinárodní konference Historie matematiky, Velké Meziříčí, 25. 8. – 29. 8. 2006, sborník sylabů, Praha, 2006, 14–16.
- [Be4] Bečvářová M., *Teodor Monin (1858–1893), první vysokoškolský profesor matematiky v Bulharsku*, in Девет под 40тиридесет [Devět pod čtyřicet], Homo Bohemicus – София Бохемия клуб, 2008, č. 1, 5–14.
- [ČR] Чобанов И., Русев П., *Български математици*, Държавно издателство „Народна просвета“, София [Čobanov I., Rusev P., Bulharští matematici, Státní nakladatelství „Národní osvěta“, Sofie], 1987.
- [Ga] Ганчев И., *Сто и десет години Факултет по математика и информатика при СУ „Св. Климент Охридски“*, Годишник на Софийския Университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по Математика и Информатика [Gančev I., Sto deset let fakulty matematiky a informatiky SU sv. Klimenta Ochridského, Ročenka Sofijské univerzity sv. Klimenta Ochridského, Fakulta matematiky a informatiky] **93** (1999), 5–24.
- [HT] Hineva S., Tzenova I., *Čeští geometři na softijské univerzitě*, Pokroky matematiky, fyziky a astronomie **36** (1991), 237–242.
- [JLH] Jílek F., Lomič V., Horská P., *Dějiny Českého vysokého učení technického v Praze*, SNTL, Praha, 1. díl, 2. díl, 1973, 1978.
- [Ju] *Юбилеен сборник на сливенската мъжка гимназия „Добри П. Чинтулов“*. По случай 55-годишнината от основаването ѝ, Държавна печатница, София [Jubilejní sborník slivenského chlapeckého gymnázia Dobri P. Čintulova. U příležitosti 55. výročí jeho založení, Státní tiskárna, Sofie], 1934.
- [Mi] Милушев Я., *Чешки профили в общественото развитие на следосвобожденска България*, Академично издателство „Марин Дринов“, София [Milušev Ja., České profily ve společenském rozvoji po osvobození Bulharska, Akademické nakladatelství Marin Drinov, Sofie], 2005.
- [Pe] Петров П., *Първият редовен преподавател по математика в Софийския университет (По случай 125 години от рождението и 90 години от смъртта на Теодор Монин)* [Petrov P., První řádný učitel matematiky na Sofijské univerzitě (K výročí 125 let od narození a 90 let od úmrtí Teodora Monina)], Обучение по математика [Vyučování matematice] 1983, č. 6, 36–37.
- [PP] Петров П., Пенев А., *Чужденци – просветни дейци в България*, Държавно издателство „Народна просвета“, София [Petrov P., Penev A., Cizinci – osvětoví pracovníci v Bulharsku, Státní nakladatelství Národní osvěta, Sofie], 1988.
- [Vf] Velflík A. V., *Dějiny technického učení v Praze, díl I. a II.*, Unie, Praha, 1906, 1909.

⁵¹ Více viz matrika zemřelých římskokatolického farního úřadu Kolín č. 77, str. 192, Státní oblastní archiv Praha.